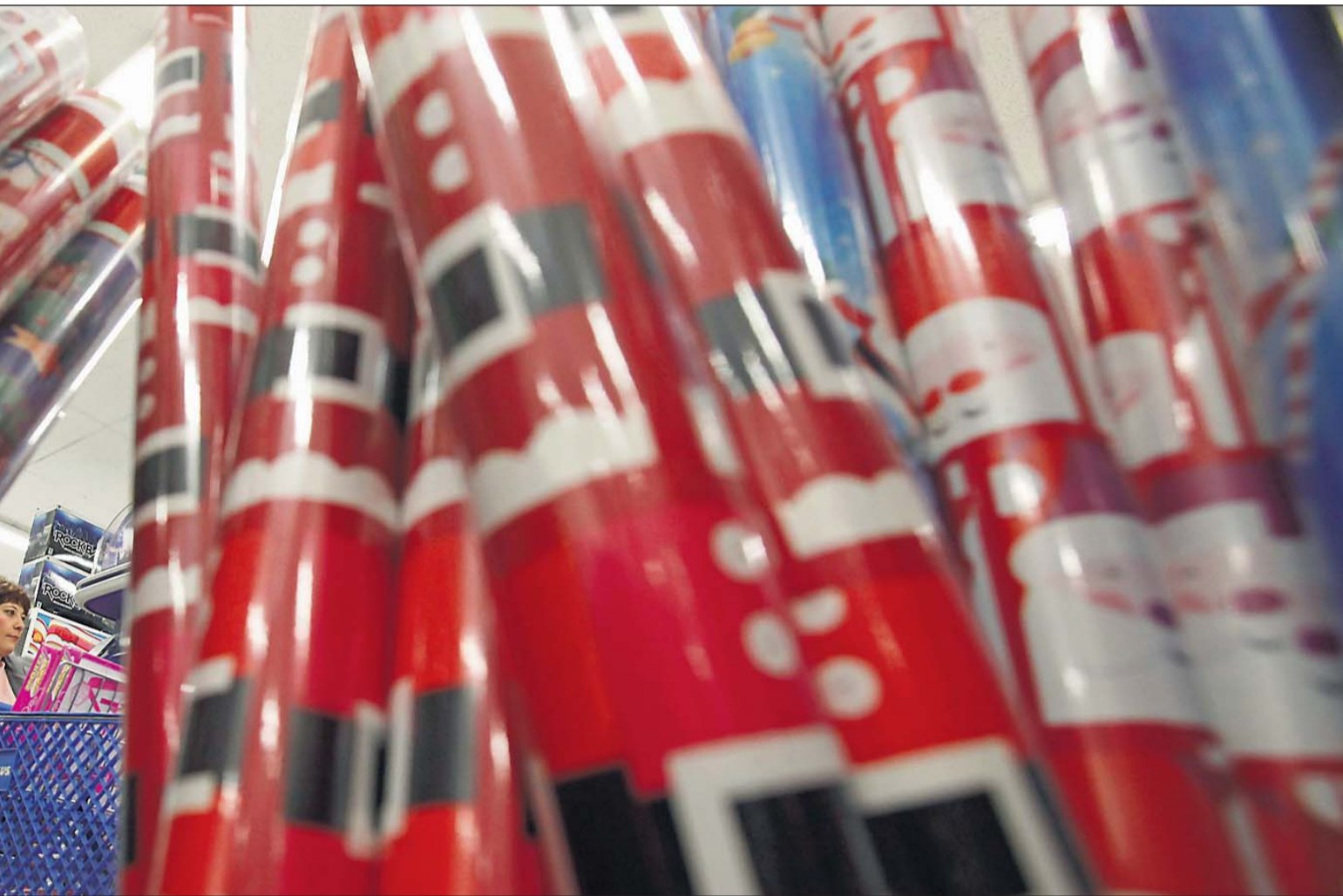

privat bør stimuleres, skriver Jan Mønnesland.

skaper verdier

brukes privat, jo mer «verdiskaping» tror man det blir i denne ideologiske tradisjonen.

Det er vanskelig å finne noe logisk fundament for en slik tenkning. Skal den kunne legitimeres, må en mene at offentlig aktivitet bestemmes av noen som ikke vil en vel, mens det private markedet er et perfekt uttrykk for vår alles felles vilje. Slike meninger ser en klart uttrykt i deler av amerikansk høyreside. Men viktige elementer av denne tenkningen har dessverre spredd seg som en «allmenn forståelse» i langt bredere kretser, inklusive store deler av medias kommentariat og i de politiske miljøene også her i Europa.

Det er de delene av næringslivet som lar seg effektivisere som gradvis vil få redusert sin sysselsettingsandel. For tjenesteytingens del innebærer dette at noen sektorer lar seg effektivisere mer enn andre. banktjenester er et eksempel på en tjenesteytende sektor som har hatt et stort effektiviseringspotensial og hvor mye av sysselsettingen derfor har kunnet reduseres. Andre tjenester har tidsbruk som en del av tjenestens kvalitet. Andakter, hjemmehjelp og sykepleie er eksempler på dette. For de to sistnevnte deler har en flere steder forsøkt med stoppeklokke og effektivisering, med klar kvalitetsvekkende effekt. For andakter er dette i mindre grad forsøkt, men mange kirkegjengere ville nok reagere på en forkortet versjon av trosbekjennelsen.

Poenget er at de offentlige tjenestene i stor grad er nettopp innenfor sektorer hvor tidsbruk er en del av selve produktet. En lærer kan nok instruere faget med langt knappere tidsbruk, men da vil en oftest merke at flere elever ikke får poengene med seg, altså at læringsutbyttet blir svakere. Tilsvarende innenfor helsesektoren og pleie- og omsorgssektoren.

Gitt at vi ønsker å beholde slike tjenester i offentlig regi bør utviklingen gå i retning av at disse tjenestene, etter hvert som samfunnet øker produktiviteten i resten av økonomien, får en stadig økende andel av den samlede arbeidskraftressursen.

Det er i dag en økende erkjennelse av at behovene for slike tjenester øker, og bør øke ut fra dagens nivå. Problemet er den tenkningen som ligger dypt rotfestet i store deler av den politiske opinion, at dette er uheldig av hensyn til den private sektoren. Her er det behov for et politisk-økonomisk ordsifte som kan parkere ideen om det offentlige som noe slemt og at alt privat bør stimuleres.

Jan Mønnesland

verdiskapende når det er et marked for produktet, når noen vil betale en pris som gjør at det lar seg produsere. Her er det uinteressant om eller via offentlige beslutninger, skriver Jan Mønnesland.

FOTO: REUTERS/SCANPIX

med en stadig mindre sysselsettingsandel. Dette gir rom for en ekspansjon i tjenesteproduksjonen. Denne prosessen fortsetter i den grad tjenester også får en produktivitetsvekst, mange snakker derfor om kvartærnæringer og tertiærnæringer om den stadig økende flom av informasjonsrådgivere, konsulenter og så videre.

På 1700-tallet utviklet det seg en økonomisk-politisk retning, fysiokratene (spesielt Quesney), som mente at det bare var matproduksjon som var verdiskapende. Annen sysselsetting ble oppfattet som bruk av de verdiene som var skapt i primærnæringene. På 1800-tallet kom arbeidsverdilæren (Ricardo, Marx) som mente at all vareproduksjon var verdiskapende, både i primær- og sekundærnæringene. Tjenesteyting var derimot ikke verdiskapende, det måtte anses som bruk av verdier skapt i vareproduksjonen.

Begge disse teoriene har en grei indre logikk. Uten en effektiv primærnærings blir det ikke rom for å utvikle andre aktiviteter, og en kan derfor gi fysiokratene rett i dette. Samtidig er det også god logikk i en arbeidsverdilære som lar tjenesteyting være bruk av verdier, det er produktiviteten i vareproduk-

sjonen som gir rom for ekspansjonen i tjenestene.

Det som er fellesnevneren i disse to teoritradisjonene er at det må være et forhold mellom næringene som avspeiles i den samfunnsmessige arbeidsdelingen. Fysiokratene har rett i at det er maten vi lever av, alt annet avhenger av at vi har nok matproduksjon. Når den tradisjonelle arbeidsverditeorien ikke regner tjenesteyting som verdiskaping, har den rett i at en ikke kan leve av å klippe håret på hverandre; ekspansjonen i tjenesteyting må være basert på at det er nok aktivitet i vareproduksjonen.

Det som blir feil, er dersom en på bakgrunn av disse avgrensede verdibegrepene utleder at det er fornuftig å ekspandere de verdiskapende næringene rent sysselsettingsmessig, og tilsvarende at det er skadelig om disse svekkes. Tvert imot er en gradvis svekkelse av de grunnleggende næringene en normal historisk utvikling.

Det er også en uangrikelig logikk i den verdiforståelsen som ligger i dagens nasjonalregnskapstradisjon. Her er all aktivitet verdiskapende når det er et marked for produktet, når noen vil betale en pris som gjør at det lar seg produsere. Her skiller en ikke mellom offentlig og privat,

det er uinteressant om den kjøpekraftige etterspørselen kommer via private markeder eller via offentlige beslutninger. I begge tilfeller har det materialisert seg en samfunnsmessig etterspørsel som gjør at produksjonen anses å dekke et samfunnsmessig behov.

Hvordan skal en så plassere Bjarne Håkon Hanssens verdibegrep i denne tradisjonen? Han og en rekke andre nyliberalister lar seg nok bare plassere ut fra en rent ideologisk mal. De mener at alt er verdiskapende, også tjenester, bare de ikke er produsert i offentlig regi. En slik tenkning lar seg ikke plassere inn i noen av de ovennevnte teoritradisjonene. Her må en ty til politisk moralisering. En anser det som gjøres i offentlig sektor som bruk av de verdier som er skapt i privat sektor, nærmest uavhengig av typen aktivitet. Bare slik kan en få det til at å lede et offentlig sykehusvesen ikke er verdiskapende, men at et privat firma gi politiske råd til de rikeste private aktører anses som verdiskapende.

Samtidig er det denne ideologien som gjør at mange mener at det er uforsvarlig når offentlig sektor øker i omfang. Helst bør offentlig sektor reduseres, fordi jo mer av arbeidskraften som